

Konferencja

K A L I S Z 2 0 1 9

Międzynarodowa konferencja naukowa
Kalisz, 18–19 października 2019 roku

Kontakty artystyczne między blokami politycznymi po drugiej wojnie światowej w Europie Środkowej: sztuki wizualne, władza, propaganda kulturowa

Aleksander Kobzdej:

Czy nie wydaje się Tobie, że starając się kierować swoim losem jesteś równocześnie produktem swojej biografii? Że jesteś równocześnie Tworem historii i jej ogniwem?

Za: „Aleksander Kobzdej 1920-1972 (wystawa w 20-lecie śmierci)”,
Warszawa, listopad 1992, s. 31.

Organizatorzy: Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu i Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego: dr Iwona Barańska

Komitet Naukowy:

Prof. Lechosław Lameński (Katolicki Uniwersytet Lubelski)
Prof. Piotr Łuszczkiewicz (Wydział Pedagogiczno-Artystyczny UAM)
Prof. Jerzy Malinowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika)
Prof. Olimpia Mitric (Universiytet w Suczawie)
Prof. Beate Störkuhl (Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa)
Prof. Krzysztof Walczak (Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk)

Projekt logotypu: Michał Bugzel, z wykorzystaniem motywu z twórczości Tadeusza Kulisiewicza. Organizatorzy dziękują paniom Agnieszce Cieślińskiej-Kaweckiej, prezes Zarządu Fundacji Stypendia i Nagrody im. Tadeusza Kulisiewicza w Warszawie oraz Sylwii Kucharskiej, dyrektor Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu za użyczenie fragmentu rysunku Tadeusza Kulisiewicza, który został wykorzystany w logotypie.

Miejsce obrad: Kalisz, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Data: 18-19 października 2019

Języki obrad: polski, angielski lub niemiecki; ponadto streszczenia anglojęzyczne zostaną opracowane dla wszystkich referatów.

Założenia programowe

Na mocy postanowień w Jącie część Europy, geograficznie bliższa Związkowi Radzieckiemu, stała się zależna od polityki Kremla. Zwierzchnictwu „Wielkiego Brata” została poddana Polska w nowych granicach, wschodnia część Niemiec (NRD), Czechosłowacja, Jugosławia, Rumunia, Węgry, Bułgaria i Albania. Traumatyczna zmiana polityczna wywołała głębokie przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe. Po latach Piotr Piotrowski w swojej klasycznej już dzisiaj pracy *Awangarda w cieniu Jąty* pytał przekornie: *Czym jest w zasadzie Europa Środkowo-Wschodnia? Czy jest czymś rzeczywistym, czy też fantasmagoryczną projekcją? Czy jest czymś „innym” wobec kultury europejskiej? Zapewne stanowi ona konstrukcję polityczną, której częścią jest jednak historycznie ukształtowana Europa Środkowa, a jej tradycji nie sposób ominąć w tej [dotyczącej sztuki] dyskusji.* Dla tego samego badacza dzieło sztuki nie jest autonomiczną konstrukcją formy artystycznej, lecz *dynamiczną strukturą uwikłaną w rozmaite mechanizmy władzy, procesy społeczne i napięcia polityczne wielu powojennych przełomów* (tegoż, *Znaczenia modernizmu*). Kim wobec tego jest twórca dzieła, w którego strukturze odbijają się *rozmaite mechanizmy władzy*? Czy to on sam pisze własną biografię, czy też jest ona efektem mechanizmów społecznych i procesów politycznych, dla których sztuka staje się narzędziem, a obiekty artystyczne – artefaktami potrzebnymi politykom? Czy biografię artysty w okresie powojennym w Europie Środkowo-Wschodniej „zabiera wielka historia”, a twórca staje się zakładnikiem własnego dzieła? Czy możliwa jest ocena jego spuścizny bez czytania politycznych kontekstów i zależności? Artystyczna biografia Tadeusza Kulisiewicza (1899-1988), urodzonego w Kaliszu rysownika i grafika, otwiera szerokie pole badawczej eksploracji tych zagadnień i splotów.

*Twórca nowej Polski ma w Tadeuszu Kulisiewiczu godnego reprezentanta: człowieka pokoju, twórczego geniuszu, głębokiego człowieczeństwa. Jego praca, jak najśluszej wystawiona w Sali Międzynarodowej Przyjaźni Pałacu Sztuk Pięknych [w stolicy Meksyku], stanowi silny wyraz więzi z tymi, którzy czują piękno i cierpią, i walczą o lepszy świat – tymi słowami jeden z dziennikarzy witał Tadeusza Kulisiewicza i jego sztukę w Meksyku w 1957 roku (G. Garcia Narezo, *El arte de Tadeusz Kulisiewicz*, "Espana Popular", 16. 05. 1957).*

Kulisiewicz - uczeń Miłosza Kotarbińskiego i jego syna Mieczysława oraz Władysława Skoczylasa, wyróżniająca się osobowość Stowarzyszenia Artystów Polskich „Ryt”, już przed drugą wojną światową osiągał spektakularne sukcesy, wystawiając w kraju i zagranicą. Sztukę artysty szeroko komentowano także na łamach profesjonalnej prasy („Nike. Czasopismo poświęcone polskiej kulturze plastycznej”), wydawano jego teki graficzne („Szlembark” nakładem Instytutu Propagandy Sztuki), co niewątpliwie popularyzowało nazwisko twórcy.

W diametralnie zmienionej sytuacji politycznej po drugiej wojnie światowej, Kulisiewicz został profesorem Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, nadal prezentował swoją sztukę przed polską i międzynarodową publicznością, nadal był chwalony i promowany. W innej rzeczywistości te fakty można byłoby uznać za naturalną kontynuację ścieżki kariery zapoczątkowanej przed wojną. Przekaz trafiający do przeciętnego odbiorcy wydawał się jednoznacznie pozytywny: Kulisiewicz jako wybitny artysta polski zdobywał uznanie na całym świecie. Treść komunikatu była jednak silnie upolityczniona, bo powstawała zgodnie z zamówieniem centralnie sterowanego państwa jednopartyjnego. To samo państwo, działając przez odpowiednie ministerstwa i agendy polityczne oraz kulturalne, decydowało o

kierunkach zagranicznych wyjazdów swoich obywateli, także twórców. Kulisiewicz po wojnie, oprócz krajów Europy Zachodniej i tzw. Bloku Wschodniego odwiedził: Chiny (1952), Indie (1956), Meksyk (1957, 1959), Brazylię (1962) i Kubę (1977). W każdym przypadku wyjeżdżał jako przedstawiciel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, reprezentując kraj m.in. na Międzynarodowym Biennale Sztuki w Wenecji (1954, 1964) czy Międzynarodowym Biennale Sztuki Współczesnej w Sao Paulo (1961). O podróżach, zazwyczaj powiązanych z wymiernymi sukcesami (nagrodami, odznaczeniami), informowały popularne gazety, ugruntowując wysoką, choć politycznie ambiwalentną pozycję artysty. Wyjazdy znalazły odzwierciedlenie także w prywatnych szkicownikach twórcy (obecnie w zbiorach Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej), w których można znaleźć zapis pierwszych wrażeń z oglądanych krajów, nierzadko dyktowany polityczną naiwnością.

W 1988 roku Tadeusz Kulisiewicz umiera, mając niemal 90 lat, w tym półwiecze przeżyte w strukturach państwa socjalistycznego. Niewątpliwie spuścizna plasuje artystę wśród klasyków polskich rysowników i grafików dwudziestego wieku. Ocena artystycznej wartości pracy Kulisiewicza, pomijając cykle przygotowane na wyraźne polityczne zamówienie („Bojownicy o wolność i demokrację”, 1951), nie zmienia faktu, że był on beneficjentem systemu, w którym lansowano model „socjalistycznej kultury dostępnej dla mas”, przy jednoczesnym wykluczeniu uczestników, nie podzielających entuzjazmu „budowniczych Polski Ludowej”. Czym dzisiaj jest to podwójne dziedzictwo: narodowym skarbem czy balastem, powodem do krytyki czy dumy, a może pożywką dla pielęgnowania kompleksów zarządzającymi kulturą?

„Przypadek” Tadeusza Kulisiewicza nie jest odosobniony. Wspólne losy Europy Środkowo-Wschodniej, krajów zależnych od politycznych wpływów Związku Radzieckiego, każą myśleć o rzeszach artystów, którzy latami balansowali między uznaniem a wiernością sobie. W muzeach, galeriach, ale także prywatnych kolekcjach zachowały się prace składające się na (nie)krępujące dziedzictwo. Naturalny upływ czasu prawdopodobnie łagodzi spojrzenie na doraźne wybory „topowych” autorów sprzed lat, choć zmiany polityczne, którym nieustająco jest poddawany światowy, w tym europejski układ sił, każą ciągle od nowa redefiniować wartość (artystyczną, merytoryczną, naukową) pozostawionej spuścizny.

Podczas międzynarodowej konferencji, na którą zapraszamy Państwa do Kalisza w dniach 18-19 października 2019 roku, chcemy się bliżej przyjrzeć strategiom promowania twórców przez obowiązujący w krajach powojennej Europy Środkowo-Wschodniej system polityczny, zależny od ZSRR. Nieco przekornie proponujemy zajrzeć do ich szkicowników, intymnych notatek, map podróży – wpływających z subiektywnych wyborów i tras narzuconych przez polityków. Szczególnie ciekawe wydają się nam międzynarodowe kontakty i rola artystów w zimnowojennej polityce międzynarodowej (kontakty Wschód – Zachód, ale także Północ – Południe, w tym podróże międzykontynentalne). Interesują nas strategie artystycznych wyborów, form, tradycji, polityzacje sztuki i indoktrynacje artystów oraz ich „eksport” w ramach polityki kulturalnej.

Nie narzucamy wyraźnych granic czasowych dla tematyki wystąpień, oprócz ogólnego wskazania czasoprzestrzeni, kryjącej się pod określeniem Europa Środkowo-Wschodnia po 1945 roku. Interesuje nas rozwój i trwanie oraz przemiany proponowanych do analizy problemów do lat 90. XX wieku.

Zagadnienia tematyczne konferencji:

- **Wybory artystów w czasach opresji ideologicznych i totalitaryzacji.** Sposoby i strategie „ochrony” własnej wolności artystycznej w obszarze polityzacji: kontakty z władzami, aktorzy, negocjacje; wpływ polityki na kierunki działań artystycznych, pozorowane dostosowywania się czy krytyki systemów politycznych przez artystów i konsekwencje ich postaw.
- **Transatlantyki, kontakty stare i nowe, zmienne mapy.** Podróże artystów z krajów bloku wschodniego na zachód czy też za ocean i transfery w drugą stronę. Konteksty i cele polityczne tych podróży, sposoby polityzacji wymiany artystycznej i kontaktów. Jak zmieniły się trasy podróży artystycznych i miejsc odwiedzanych przez artystów po 1945 roku względem tradycji w sztuce okresu międzywojennego? Transatlantyczność: kontakty artystów z PRL i innych krajów bloku wschodniego z państwami sympatyzującymi z ZSRR lub zachowującymi neutralność względem rywalizacji zachód-wschód.
- **Recepcja sztuki i sposób jej recenzowania.** Co, gdzie i dlaczego uważano za wartościowe, jakich artystów ceniono i zapraszano albo promowano u sąsiadów i na arenie międzynarodowej. Jaki był cel tych wyborów i wskazań?
- **Miejsca i drogi spotkań ponad kurtynami politycznymi.** Biennale, triennale - jakie i gdzie? Jak w nich uczestniczono, kto organizował wystawy „sztuki socjalistycznej” i gdzie? Jak BWA i inne tego typu instytucje promowały „sztukę krajów bratnich” i „postępowe tradycje” poza krajami socjalistycznymi?
- **Szkolenia polityczne, transfery ideologii.** Jakie partie czy grupy chciały narzucić udział w polityce kulturalnej państwa środowiskom artystycznym i w jaki sposób? Postawy względem takich działań i artystyczne skutki penetracji środowisk przez mechanizmy państw policyjnych po 1945. Skutki akcesu do polityki artystów lub polityzacji sztuki dla kontaktów transgranicznych i tras podróży artystycznych, wybieranych miejsc i tradycji oraz sposobów postrzegania historii sztuki i jej roli.
- **Dzienniki.** Opowieści własne i cudze o podróżach artystycznych ich roli politycznej, ale i o trasach podróży, doświadczeniach, czy roli podróży dla rozwoju własnej twórczości. Konfrontacja osobistych refleksji/notatek z tekstami pisanymi przez historyków sztuki.
- **Pominięcia i wykluczenia.** Jak zmienia się historia sztuki państw byłego bloku wschodniego po 1945 roku i po rozpadzie zimnowojennych bloków? Jakie tematy i jacy artyści zostają „wyciszeni” w pracach o ambicjach przekrojowych, syntetycznych, monografiach? Jak historycy sztuki radzą sobie z bagażami politycznymi i ideologizacją sztuki i artystów, takich jak Kulisiewicz? Co ta lekcja może nam powiedzieć o współczesnych czasach?

Zapraszamy na oficjalną platformę informacyjną konferencji:
<http://kaliszconference2019.wordpress.com/>

W imieniu Komitetu Organizacyjnego konferencji kaliskiej 2019

Anna Tabaka, KTPN, Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu

Makary Górzyński, KTPN, Uniwersytet Warszawski

Sekretarz konferencji:

Sylwia Pierucka

kaliszconference2019@gmail.com